

Program pro implementaci opatření k odstranění nejhorších forem dětské práce

OBECNÁ ČÁST

Přijetí národního akčního programu k odstranění nejhorších forem dětské práce vyplývá z mezinárodních závazků, které Česká republika přijala ratifikací **Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 182 o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce**, jež pro ČR vstoupila v platnost 19. června 2002. Tato úmluva byla přijata na 87. Mezinárodní konferenci práce v Ženevě v roce 1999. Mimořádný mezinárodní význam této úmluvy vyplývá z faktu, že za tři a půl roku od jejího přijetí byla ratifikována 132 státy, vč. všech zemí EU (údaje k 29.11.2002).

Úmluva, která se ve své preambuli odvolává na jiné významné mezinárodní standardy zabývající se dětskou prací – Úmluvu OSN o právech dítěte, Deklaraci Mezinárodní organizace práce o základních principech a právech v práci, přijatou v roce 1998, Úmluvu o nucené práci z roku 1930 a Úmluvu OSN o zrušení otroctví, obchodu s otroky a institucí a praktik podobných otroctví z roku 1956 – stanoví povinnost přijmout okamžitá a účinná opatření k zajištění zákazu a odstranění nejhorších forem dětské práce.

Tato opatření mají zahrnovat všechny osoby mladší 18 let, které jsou ohroženy některou z nejhorších forem dětské práce nebo přímo takovou prací vykonávají. Ty jsou v článku 3 Úmluvy definovány jako:

- a) všechny formy otroctví a praktik podobných otroctví, jako je prodej a obchodování s dětmi, poddanství pro dluhy a nevolnictví a nucená nebo povinná práce, včetně nuceného a povinného najímání dětí do ozbrojených konfliktů;
- b) užívání, získávání nebo nabízení dětí k prostituci, k výrobě pornografie nebo pro pornografická představení;
- c) užívání, získávání nebo nabízení dětí k nezákonným činnostem, zejména k výrobě a obchodování s drogami;
- d) práce, která svou povahou nebo okolnostmi, za kterých je vykonávána, je schopna poškodit zdraví, ohrozit bezpečnost nebo morálku dětí.

Zákaz těchto druhů nejhorších forem dětské práce je z hlediska právního řádu ČR zároveň výrazem práv a svobod chráněných Listinou základních práv a svobod (např. zákaz nucené a povinné práce, zákaz otroctví apod.) i mezinárodními úmluvami o lidských právech (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Evropská úmluva o základních lidských právech a svobodách apod.)

Cílem Úmluvy je soustředit pozornost na opatření, která jsou potřebná k potlačení nebezpečných a rizikových prací dětí, k zabránění najímání dětí do takových prací, na opatření mající za cíl dostat je z nebezpečných situací a poskytnout jim pomoc potřebnou pro jejich rehabilitaci a sociální reintegraci. Stanoví povinnost smluvních stran zajistit, aby nejhorší formy dětské práce, definované v článku 3 Úmluvy č. 182, byly odstraněny.

Úmluva vyzývá členské státy nejen k přijetí odpovídající právní úpravy, ale zejména k přijetí účinných opatření. Jejich přijetí a následné plnění bude pozorně sledováno kontrolními orgány Mezinárodní organizace práce. **Podle článku 6 Úmluvy je stát povinen**

vypracovat akční program k odstranění nejhorších forem dětské práce. Tento úkol byl uložen ministru práce a sociálních věcí ve spolupráci s 1. místopředsedou vlády a ministrem vnitra a s dalšími zainteresovanými resorty.

ANALYTICKÁ ČÁST

Nejhorší formy dětské práce, tak jak je definuje Úmluva MOP č. 182, jsou v České republice ve většině případů považovány za trestné činy. Nejhorší formy dětské práce jsou tyto:

- a) všechny formy otroctví a praktik podobných otroctví, jako je prodej a obchodování s dětmi, poddanství pro dluhy a nevolnictví a nucená nebo povinná práce, včetně nuceného a povinného najímání dětí do ozbrojených konfliktů;
- b) užívání, získávání nebo nabízení dětí k prostituci, k výrobě pornografie nebo pro pornografická představení;
- c) užívání, získávání nebo nabízení dětí k nezákonným činnostem, zejména k výrobě a obchodování s drogami;
- d) práce, která svou povahou nebo okolnostmi, za kterých je vykonávána, by mohla poškodit zdraví, ohrozit bezpečnost nebo morálku dětí.

Ad a) všechny formy otroctví a praktik podobných otroctví, jako je prodej a obchodování s dětmi, poddanství pro dluhy a nevolnictví a nucená nebo povinná práce, včetně nuceného a povinného najímání dětí do ozbrojených konfliktů

▪ Právní zhodnocení

Všechny zmíněné aktivity jsou v současnosti postihovány jako trestná činnost. Jedná se především o trestné činy *omezování osobní svobody* (§ 231 zákona č. 140/1961 Sb. – trestního zákona) a *zbavení osobní svobody* (§ 232 trestního zákona), event. *únosu* (§ 216 trestního zákona), *útisku* (§ 237 trestního zákona) či *vydírání* (§ 235 trestního zákona), resp. *obchodování s dětmi* (§ 216a trestního zákona).

▪ Popis situace

Počet obětí do 18 let vztahující se k této formě dětské práce v roce 2000 činil celkem 770 osob, v roce 2001 tento počet vzrostl na 877 obětí. Podle druhu trestné činnosti lze souhrnné údaje z kriminálních statistik rozlišit následujícím způsobem:

- v roce 2000 bylo zaznamenáno v souladu s § 237 (útisk) 7 obětí do věku 18 let, v roce 2001 počet obětí vzrostl o 12 osob,
- v roce 2000 bylo zaznamenáno v souladu s § 235 (vydírání) 595 obětí, v roce 2001 tento údaj vzrostl na 602 obětí,
- v souladu s § 216 (únos) bylo zaznamenáno 17 obětí do věku 18 let, tento údaj v roce 2001 poklesl o dvě osoby,
- v souladu s § 231 a § 232¹ bylo v kriminálních statistikách zaznamenáno 151 obětí do věku 18 let v roce 2000 a v roce 2001 241 obětí.

Nezákonné vymáhání nucené nebo povinné práce je primárně postihováno ustanovením § 237 trestního zákona. V letech 1998 – 2001 bylo za tento trestný čin pravomocně odsouzeno celkem 41 pachatelů. V případě těžšího jednání, kdy je osoba nucena něco konat, opominout nebo trpět násilím, pod pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy, půjde o trestný čin vydírání podle § 235 trestního zákona. V letech 1998 – 2001 bylo za tento trestný čin

¹ Statistické výstupy v posledních dvou letech neuvádějí zvlášť počty obětí u § 231 a § 232.

pravomocně odsouzeno celkem 4287 pachatelů, v těchto případech se však zpravidla nejednalo o dlouhodobé vynucování práce poškozeného.

Únos je trestným činem podle § 216 trestního zákona ("kdo dítě nebo osobu stíženou duševní poruchou nebo duševně nedostatečně vyvinutou odejme z opatrování toho, kdo má podle zákona nebo podle úředního rozhodnutí povinnost o ně pečovat, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo peněžitým trestem"). V letech 1997 – 2001 bylo podle tohoto ustanovení odsouzeno 38 pachatelů.

Obchodování s dětmi je postihováno podle § 216a trestního zákona ("kdo za odměnu svěřá dítě do moci jiného za účelem adopce, využívání dětské práce nebo pro jiný účel, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo peněžitým trestem"). V letech 1997 – 2001 nebyl podle tohoto ustanovení odsouzen žádný pachatel. Dítětem se pro účely § 216 a 216a rozumí v souladu s ustanovením § 216b osoba mladší osmnácti let.

V letech 1997 – 2001 bylo podle § 231 trestního zákona odsouzeno celkem 551 pachatelů, podle § 232 pak celkem 25 pachatelů, podle § 235 celkem 4287 pachatelů a podle § 237 celkem 41 pachatelů.

Do této kategorie lze také zařadit **žebráctví dětí** vyskytující se převážně ve větších městech. Ve většině případů se jedná o cizí státní příslušníky pocházející z východní Evropy a postsovětských zemí, kteří na území České republiky pobývají převážně nelegálně a provozují tuto činnost organizovaně. Jedná se negativní sociální jev, který postrádá prvky pracovní činnosti. Přestože se nejedná o jednu z nejhorších forem dětské práce, žebrání vykazuje určité prvky nucené činnosti, a proto by jí měla být přikládána větší pozornost. Žebrání jako takové není projevem pracovní činnosti, není proto možné tuto oblast řešit právní úpravou, nicméně tato problematika by měla být řešena zejména v rámci působnosti územních celků na základě přestupkového nebo trestního zákona.

Ad b) užívání, získávání nebo nabízení dětí k prostituci, k výrobě pornografie nebo pro pornografická představení

▪ **Právní zhodnocení**

Všechny zmíněné aktivity jsou souhrnně definovány jako *komerční sexuální zneužívání dětí*² a jsou v současnosti postihovány jako trestné činnosti. Jedná se především o *kuplířství* (§ 204 trestního zákona), *ohrožování mravnosti* (§ 205 trestního zákona), *ohrožování mravní výchovy mládeže* (§ 217 trestního zákona), *obchodování s dětmi* (§ 216a trestního zákona), resp. *obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku* (§ 246 trestního zákona). K této činnosti se vztahuje nová skutková podstata trestného činu obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku, která byla zavedena novelou trestního zákona č. 134/2002 Sb. s účinností od 1. července 2002³.

² **Komerční sexuální zneužívání dětí** bylo v celosvětovém měřítku definováno na tzv. Stockholmském kongresu v roce 1996 jako "použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturálních mezi dítětem, zákazníkem, prostředníkem nebo agentem a jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely".

³ **Trestný čin obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku** spáchá osoba, která do ciziny nebo z ciziny zláká, najme nebo dopraví jiného v úmyslu, aby ho bylo užití k pohlavnímu styku. Za spáchání takového činu hrozí sankce odnětí svobody na jeden rok až pět let. Jestliže je takový čin spáchán na osobě mladší 18 let, je možné uložit trest odnětí svobody na tři až osm let.

Další ustanovení trestního zákona vztahující se k mravnostní kriminalitě i k trestným činům souvisejícím s omezováním lidských práv a svobod prvek sexuálního zneužívání sice zahrnují (např. *trestné činy znásilnění* - § 241, *pohlavní zneužívání* - § 242, *pohlavní zneužívání v závislosti* - § 243), nezahrnují však prvek komerční.

Dalšími trestnými činy, které částečně vykazují prvky komerčnosti i sexuálního zneužívání nezletilých jsou *trestné činy omezování a zbavení osobní svobody* (§§ 231 a 232). Tyto trestné činy mohou předcházet nebo být průvodními jevy komerčního sexuálního zneužívání (např. natáčení pornofilmů, provozování prostituce).

▪ **Popis situace**

Komerční sexuální zneužívání dětí je z hlediska trestního i policejního možno zařadit pod tzv. mravnostní kriminalitu. Mravnostní kriminalita představuje zhruba 0,5 % z celkově evidované trestné činnosti. Její významnou charakteristikou je vysoká latence, problémy s vyšetřováním, dokazováním a s ochotou podávat svědectví.

Při rozboru komerčního sexuálního zneužívání dětí hraje důležitou roli oběť. Při srovnání statistik v roce 1999 oproti roku 2001 došlo v obecné rovině ke snížení počtu dětských obětí mravnostní trestné činnosti z celkových 1149 obětí na 921 ve věku do 15 let, tj. o 228 dětských obětí, a ze 164 obětí na 133 ve věku 16 – 18 let, tj. o 31 obětí. K nejvýraznějšímu kvantitativnímu poklesu dětských obětí do 15 let došlo v případě trestného činu pohlavního zneužívání ostatního, a to z 893 obětí na 773 (pokles o 120 obětí), a u dětí ve věku 16 – 18 let u trestného činu znásilnění, a to ze 124 obětí na 93 (pokles o 31 obětí). V případě dětí ve věku do 15 let došlo také ke snížení počtu obětí u trestného činu znásilnění z 81 obětí na 63 (pokles o 18 obětí). V kategorii dětí ve věku 16 – 18 let došlo ke zvýšení počtu obětí u trestného činu pohlavní zneužívání ostatní z 19 obětí na 25. U trestných činů, které mohou mít souvislost s komerčním sexuálním zneužíváním dětí a které nelze zařadit k mravnostní kriminalitě, došlo k nárůstu počtu dětských obětí ve věku do 15 let u únosu z 15 obětí na 16 a týrání svěřené osoby ze 133 obětí na 130.

V roce 2002 byla vládou České republiky schválena Zpráva o plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a jeho aktualizace na další období (vládní usnesení č. 716 ze dne 10. července 2002). V této zprávě bylo konstatováno, že v rámci policejních statistik byly zavedeny dvě nové kategorie pro zachycení počtu obětí komerčního sexuálního zneužívání dětí. Aktualizace tohoto dokumentu obsahuje opatření k dalšímu zkvalitnění zpracování uvedených statistik.

Ad c) užívání, získávání nebo nabízení dětí k nezákonným činnostem, zejména k výrobě a obchodování s drogami

▪ **Právní zhodnocení**

Na osoby, navádějící jiného ke spáchání trestného činu, resp. řídící spáchání trestného činu (tzv. "účastníky"), se podle § 10 trestního zákona v zásadě hledí stejně jako na pachatele konkrétního trestného činu. Pro postihnutí těchto činností v souvislostmi s dětmi, event. drogami lze dále využít např. *trestný čin šíření toxikomanie* (§ 188a trestního zákona), resp. *ohrožování mravní výchovy mládeže* (§ 217 trestního zákona).

▪ **Popis situace**

Ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 trestního zákona se dopouští ten, "kdo vydá, byť i z nedbalosti, osobu mladší osmnácti let nebezpečí zpustnutí, tím, že (a) umožní jí vést zahálčivý nebo nemravný život, nebo (b) svádí ji k zahálčivému nebo nemravnému životu". V letech 1997 – 2001 bylo podle tohoto ustanovení odsouzeno 1937 pachatelů.

Na základě kriminálních statistik zahrnujících prošetřované případy bylo v roce 2000 podle § 187 trestního zákona (*nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů*) vyšetřováno 241 osob do 18 let, v roce 2001 to bylo 252 osob. Podle § 188a trestního zákona (*šíření toxikomanie*) bylo v roce 2000 vyšetřováno 106 osob do 18 let a v roce 2001 to bylo 95 osob. K § 217 trestního zákona (*ohrožování mravní výchovy mládeže*) uvádějí kriminální statistiky pouze počet prošetřovaných skutků - 653 (v roce 2001).

Ad d) práce, která svou povahou nebo okolnostmi, za kterých je vykonávána, je schopna poškodit zdraví, ohrozit bezpečnost nebo morálku dětí

▪ **Právní zhodnocení**

Již při výběru budoucího povolání dochází k usměrňování možností ve vazbě na zdravotní stav dítěte – potažmo pracující osoby a jeho předpokládaný vývoj. Zákonem č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), je dána podmínka zdravotní způsobilosti k přípravě na povolání a v návaznosti na to i k výkonu povolání v rozsahu profilu absolventa. Rámec zdravotních limitací je součástí učebních dokumentů a je zpracováván Ministerstvem zdravotnictví.

Vymezení ochrany před prací uvedenou v bodě d) článku 3 Úmluvy je pro děti starší 15 let obsaženo v **zákoníku práce**. Podle zákoníku práce mohou zaměstnavatelé zaměstnávat mladistvé (osoby ve věku od 15 do 18 let) pouze pracemi, které jsou přiměřené jejich fyzickému a rozumovému vývoji, a poskytují jim při práci zvýšenou péči. Tyto osoby nesmějí být zaměstnávány pracemi pod zemí při těžbě nerostů nebo při ražení tunelů a štol nebo pracemi, které se zřetelem k anatomickým, fyziologickým a psychickým zvláštnostem v tomto věku jsou pro ně nepřiměřené, nebezpečné nebo škodlivé jejich zdraví. K těmto pracím stanoví vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 261/1997 Sb. seznam prací zakázaných mladistvým a podmínky, za nichž mohou mladiství výjimečně tyto práce konat z důvodu přípravy na povolání. S přihlédnutím ke Směrnici Rady EU č. 94/33/ES byl vypracován návrh vyhlášky, která nahradí stávající vyhlášku č. 261/1997 Sb. Návrh vyhlášky byl projednán ve vnitřním i vnějším připomínkovém řízení a nabytí její účinnosti lze očekávat v nejbližší době. Dalšími ochrannými opatřeními obsaženými v zákoníku práce jsou zejména zákaz práce mladistvých přesčas a v noci.

Tato úprava se však týká pouze prací vykonávaných v rámci pracovněprávních vztahů, přičemž práce vykonávané na základě jiných, zpravidla občanskoprávních, závazků nejsou v současnosti nijak regulovány, a možnosti ochrany těchto dětí jsou minimální, a dále prací, které mladiství vykonávají v rámci přípravy na budoucí povolání. Podmínkou pro výkon prací v rámci jiných než pracovněprávních vztazích není zjištění zdravotního stavu dítěte a posouzení jeho možností s ohledem na zabránění možných negativních dopadů. Zodpovědnost za ochranu dítěte a jeho zdravý vývoj při výkonu těchto prací je tak plně ponechána na zodpovědnosti a uvědomění rodičů (zákonných zástupců).

Zneužívání dětí při práci (ukládání fyzických prací nepřiměřených věku a fyzickému a psychickému stupni vývoje dítěte) je postihováno zákonem č. 200/1990 Sb., o přestupcích

v ustanovení § 28 odst. 1 písm. g)., ve kterém se uvádí, že osoba, která zneužívá nezletilé dítě k fyzickým pracím nepřiměřeným jeho věku a stupni jeho tělesného a rozumového vývoje, spáchá přestupek – za jeho spáchání je možné uložit pokutu až do výše 10 000 Kč. Vedle toho zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon v ustanovení § 216a obsahuje trestný čin obchodování s dětmi, podle něhož bude trestem odnětí svobody až na tři roky nebo peněžitým trestem potrestán ten, kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce, *využívání dětské práce* nebo pro jiný účel.

▪ **Popis situace**

V rámci šetření provedeného Ministerstvem práce a sociálních věcí ve vybraných regionech bylo zjištěno, že práce dětí není z obecného hlediska nijak výjimečná. Počty dětí vykonávajících tyto práce se v jednotlivých okresech pohybují v řádech několika desítek případů, ale byly zaznamenány počty přesahující sto případů. Jednotlivé druhy prací, které děti vykonávají, jsou pro ně nezřídka krajně nevhodné a děti jsou často přetěžovány. Jedná se např. o práce v zemědělství, sezónně vykonávané až do nočních hodin nebo vykonávané v časech nevýhodných pro dítě (v časných ranních hodinách nebo v době výuky ve škole), o prodej novin a roznášku reklamních tiskovin apod.

Přehled opatření v rámci právních předpisů České republiky a vybraných dokumentů ministerstev vztahujících se k této problematice

Opatření vztahující se k ochraně dětí před sexuálním zneužíváním, pornografií a dalšími sociálně patologickými jevy je nutné rozlišovat na preventivní a represivní. Preventivní opatření obsahuje zejména **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších předpisů, který specifikuje úkoly pro státní správu i samosprávu, a to zejména v oblasti poradenské a preventivní činnosti.

Obce mají povinnost sledovat, zda je dětem zamezováno v přístupu do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující, event. sledovat nepříznivé vlivy působící na děti, zjišťovat příčiny jejich vzniku a činit opatření k omezení působení těchto nepříznivých vlivů na děti.

Nejvíce úkolů v oblasti ochrany dětí plní obecní úřady obcí s rozšířenou působností, jejichž kompetence rovněž stanovuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností existují specializovaná oddělení péče o rodinu a oddělení sociální prevence, která se zaměřují proti vzniku a šíření negativních společenských jevů. Specializovaní sociální pracovníci (sociální asistenti) pracují s dětmi v jejich přirozeném prostředí, tj. tam, kde se spontánně scházejí a baví. V této činnosti často využívají nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Pracovníci oddělení sociální prevence (sociální asistenti a kurátoři pro mládež) pracují mj. s dětmi s opakovanými poruchami chování závažného charakteru (např. prostituce, zneužívání drog) či s dětmi, které se dopustily činností se znaky trestných činů. Obecní úřady obcí s rozšířenou působností hrají také důležitou roli v poradenské a preventivní činnosti (řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, pořádání přednášek a kurzů zaměřených na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů, spolupráce s úřady práce při zprostředkování vhodného zaměstnání pro mladistvé, odpovídající kategorii uvedené v § 6 odst. 1 zákona.

Významnou úlohu v této problematice hraje **prevence**, seznamování dětí s jejich právy a s nebezpečími ohrožujícími jejich zdraví. Tyto aktivity spadají do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. S uvedenými aktivitami souvisí vzdělávání učitelů, naplňování volného času dětí, spolupráce s neziskovými organizacemi, organizování systému zařízení, na která se mohou děti i dospělí v případě potřeby obrátit. Seznamování dětí s jejich právy a s nebezpečím ohrožujícím jejich zdraví je součástí vzdělávacích programů pro jednotlivé stupně vzdělávání od předškolních zařízení až po střední školy.

Jednou z důležitých činností, které koordinuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, je příprava a realizace vzdělávacích aktivit pro pedagogy a poradenské pracovníky ve školství. V rámci ministerstva se připravuje dokument o profesním standardu učitelů, podle kterého bude jednou z kompetencí učitele i kompetence diagnostická a intervenční (této kompetenci odpovídá schopnost učitele rozpoznat sociálně patologické projevy, šikanu a týrání jak u dětí, tak u dospělých, spolu s možností jejich prevence a nápravy). Tomuto profesnímu standardu by mělo být přizpůsobeno vzdělávání budoucích pedagogů na vysokých školách. Neméně důležitou aktivitou ministerstva v této oblasti je vydávání různých odborných publikací pro učitele.

Jedním z důležitých předpisů vydaných MŠMT je **Pracovní řád pro zaměstnance škol**, který ukládá zaměstnancům resortu povinnost ohlašovat řediteli školy či vedoucímu

školského zařízení poznatky, které mohou nasvědčovat tomu, že dítě nebo nezletilý žák je v rodině nebo v jiném mimoškolním prostředí vystaven týrání, zneužívání, zanedbávání nebo jiným způsobům špatného zacházení, jakož i poznatky o konkrétním ohrožení žáků užívajících návykové látky.

V rámci preventivních opatření bylo vydáno několik metodických pokynů, jedná se zejména o **Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví**⁴, **Metodický pokyn k prevenci sociálně patologických jevů**, který mj. ustanovuje školní metodiky prevence sociálně patologických jevů, **Metodický pokyn Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži spáchané** a **Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany mezi žáky škol a školských zařízení**. V oblasti prevence je nutné zmínit také další důležité materiály, kterými jsou např.: **Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2001 – 2004**, která vedle obecně preventivních programů proti dětské kriminalitě zahrnuje i programy zaměřené na děti a mládež se zvýšeným rizikem, a **Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007**.

Mezi základní úkoly v této oblasti patří:

- zvyšování účinnosti Minimálních preventivních programů se zřetelem na školská zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy, podpora rozvoje Středisek výchovné péče,
- modifikace preventivní strategie, přístupů a metod se zaměřením na výchovně problémové a sociálně handicapované jedince,
- realizace praktického výzkumu, pilotních studií a experimentálního ověřování účinnosti diferencovaných přístupů a jejich zavádění do praxe,
- zpracování strategie preventivního působení pro národnostní menšiny,
- vzdělávání pracovníků ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a realizace programů terapeuticky a výcvikově orientovaných (sociálně tréninkové programy, sociálně teoretické výcviky, sociálně psychologické výcviky apod.).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy také organizuje **systém zařízení**⁵, **na který se mohou děti obrátit v případě potřeby**. Na školách pracují výchovní poradci a metodici prevence, kteří jsou řízeni pedagogicko-psychologickými poradnami a kteří dále spolupracují se středisky výchovné péče, jež jsou zřizována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a poskytují základní krizovou intervenci a následnou péči obětem. Na řadě škol působí i školní psychologové, případně speciální pedagogové.

K prevenci přispívá i **naplňování volného času dětí a mládeže**. Oblast mimoškolních aktivit je jedním ze základních směrů působení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Realizace takových aktivit náleží přímo ministerstvem řízeným organizacím, jedná se o Institut dětí a mládeže, Institut zájmového vzdělávání, Informační centrum pro mládež a Středisko vzdělávání.

⁴ Záškoláctví jako fenomén produkuje různé formy dětské kriminality a zneužívání dětí k nezákonným činnostem.

⁵ Jedná se o systém s těmito složkami: výchovný poradce, školní psycholog, speciální pedagog, pedagogicko-psychologická poradna, středisko výchovné péče, zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a síť neziskových organizací.

Problematika komerčního sexuálního zneužívání dětí v České republice je pokryta Dlouhodobým programem zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky Zdraví pro všechny v 21. století a **Národním plánem boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí**, jehož aktualizace na období 2002 – 2004 byla schválena usnesením vlády z 10. července 2002 č. 716. Vypracováním tohoto materiálu vytvořila Česká republika koncepční rámec pro koordinovanou činnost všech resortů vlády a dalších ústředních orgánů státní správy zaměřenou na prevenci a potlačování komerčního sexuálního zneužívání dětí. Česká republika tím nejen splnila svoje mezinárodní závazky, ale zároveň obrátila pozornost státní správy k uvedené problematice. Jde o soubor dlouhodobých koncepčních opatření k prevenci a eliminaci negativních jevů spojených s danou problematikou. Perioda vyhodnocování a aktualizace daného materiálu je dvouletá.

Z provedené analýzy plnění Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí vyplynula další specifikace jednotlivých úkolů zaměřených na konkrétní cílové skupiny. Nově se objevují úkoly spojené s prevencí a odhalováním dětské pornografie na internetu a prevencí komerčního sexuálního zneužívání nezletilých žadatelů o udělení azylu v ČR bez doprovodu se zaměřením na jedince, kteří pobývají na území republiky v soukromí nebo kteří opustili azylová zařízení.

Přestože z hlediska počtu odhalených trestných činů není komerční sexuální zneužívání dětí významné, z hlediska obětí se jedná o mimořádně závažný zásah do integrity jedince, porušování základních lidských práv obětí a traumatizující zkušenost s důsledky pro další osobnostní i sociální vývoj dětského organismu. Většina opatření obsažených v Národním plánu proto není zaměřena úzce na uvedenou problematiku, ale představuje preventivní působení na široké skupiny dětí a mládeže a ve svých důsledcích vytváří předpoklady pro lepší ochranu práv dětí a jejich zdravý vývoj.

Národní strategie protidrogové politiky na období 2001 – 2004 je klíčový dokument schválený vládou České republiky, který definuje základní východiska a směry řešení problematiky užívání drog. Tato dlouhodobá strategie je základem pro tvorbu a uskutečňování protidrogových strategií jednotlivých resortů a orgánů místní, regionální a krajské veřejné správy. Vláda se Národní strategií hlásí k základním zásadám, principům a cílům definovaným v Akčním plánu EU boje proti drogám na období 2000 – 2004 a k jejich naplňování. Přístup k řešení problémů v oblasti užívání drog v ČR musí být komplexní, multidisciplinární a vyvážený a je třeba, aby byl postavený na **rovnováze potlačování nabídky** (zákonné represe) a **snížování poptávky po drogách** (primární prevence, harm reduction, léčby a resocializace).

Důležitou roli v koordinaci opatření a aktivit protidrogové politiky ČR hraje Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky, která je poradním, koordinačním a iniciačním orgánem vlády ČR. Komunikuje s resorty, jednotlivými články veřejné správy, státními i nestátními organizacemi. V přenosu úkolů z centrální na místní úroveň zastává významnou pozici síť protidrogových koordinátorů a protidrogových komisí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a magistrátních úřadů a úřadů statutárních měst ČR, kteří vyhodnocují provedení opatření i jejich dopad na vývoj užívání drog na území daného regionu.

System prevence zneužívání návykových látek a související kriminality v České republice se konstituuje na základě dílčích kroků, které vláda ČR přijímá formou usnesení. Jde především o:

- usnesení vlády z 20. 1. 1993 č. 22 ke **Koncepci Ministerstva vnitra v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti**, kterým vláda uložila zainteresovaným orgánům předložit v roce 1993 **návrh programů sociální prevence a prevence kriminality**,
- usnesení vlády z 3. 11. 1993 č. 617, kterým bylo uloženo ministru vnitra zřízení **Republikového výboru pro prevenci kriminality** a zúčastněným resortům do tohoto výboru jmenovat své zástupce,
- usnesení vlády z 15. 6. 1994 č. 341, kterým vláda schválila **Program sociální prevence a prevence kriminality – aktuální stav a východiska do roku 1996** a uložila úkol vypracovat příslušné resortní programy v oblasti prevence kriminality,
- usnesení vlády z 12. 7. 1995 č. 418 ke **zprávě o plnění Programu sociální prevence a prevence kriminality – aktuální stav a východiska do roku 1996**, kterým vláda ČR vyčlenila finanční prostředky na realizaci tohoto programu.
- usnesení vlády z 13. 11. 1996 č. 577 k aktualizaci **Koncepce Ministerstva vnitra v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti**, která definuje základní priority do roku 2000 a shrnuje je do programu (bod 6 – Ministerstvo vnitra se zavazuje ke spolupráci s vládními i nevládními organizacemi v oblasti protidrogové prevence, bod 7 - prohloubení preventivní role obecní policie cestou zlepšení koordinace činnosti Policie ČR s obecní policií),
- usnesení vlády z 11. 12. 2000 č. 1265 **Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze Strategie prevence kriminality v letech 1997-2000 a Strategie prevence kriminality na léta 2001-2003.**

Problematika zneužívání návykových látek a související kriminality v České republice je dále řešena v rámci Strategie protidrogové politiky Ministerstva vnitra a Policie ČR.

Významnou úlohu při potírání nejhorších forem dětské práce hraje **spolupráce s neziskovými organizacemi**, a to především v oblasti prevence a pomoci obětem (jejich resocialisaci). Jedná se zejména o organizace Bílý kruh bezpečí, Humanitas Profess, Kalokagathia, s.r.o, Středisko k výchově k lidským právům při UK (ICE), Dětské krizové centrum pro děti týrané, zneužívané a zanedbávané, Linku bezpečí dětí a mládeže (nadace Naše dítě), Českou společnost na ochranu dětí (Růžová linka), projekt Šance - kontaktní centrum pro sexuálně zneužívané děti a mládež žijící na ulici, La Strada ČR a IOM (Mezinárodní organizaci pro migraci) - obě posledně uvedené organizace spolupracují na vzdělávacích programech a přípravě materiálů pro prevenci obchodování se ženami a dětmi za účelem jejich zneužívání v prostituci a rozšiřování informací z dané oblasti mezi odborníky a profesionály pracující s dětmi.

Návrh opatření

Aktivita směřující k odstranění nejhorších forem dětské práce jsou již nyní plněny zejména v rámci:

- **Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí** a aktualizovaného plánu na další období (usnesení vlády ČR z 12.7. 2000 č. 698 a z 10.7. 2002 č. 716),
- **Dlouhodobého programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky Zdraví pro všechny v 21. století,**
- **Strategii prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2001-2004,**
- **Národní strategie protidrogové politiky na období 2001 – 2004** (usnesení vlády ČR z 23. 10. 2000 č. 1045),
- **Strategie prevence kriminality do roku 2000** (usnesení vlády ČR z 9.4. 1997 č. 209) a **Strategie prevence kriminality na léta 2001 – 2003** (usnesení vlády ČR z 11. 12. 2000 č. 1265).

Většina resortů se již podílí na aktivitách a úkolech uvedených v těchto dokumentech. Úkoly vyplývající z těchto materiálů jsou do značné míry nadresortního charakteru, a proto vyžadují úzkou spolupráci mezi resorty. Převážná část těchto úkolů se také vztahuje k problematice odstraňování nejhorších forem dětské práce a je již ze strany jednotlivých resortů průběžně zajišťována. Z tohoto hlediska je nezbytné, aby problematika odstraňování nejhorších forem dětské práce byla předmětem dalšího jednání mezi resorty, aby jí byl přikládán dostatečný důraz v rámci společnosti a aby se zkvalitnila další spolupráce resortů.

Následující úkoly jsou často také součástí výše jmenovaných dokumentů, a proto mohou některé z nich mít z hlediska tohoto programu spíše informativní charakter.

ÚKOLY:

1. Připravit právní úpravu regulující podmínky výkonu práce dětmi při výkonu umělecké, kulturní, reklamní a sportovní činnosti.

Odpovídá: ministr práce a sociálních věcí

Termín: 1. čtvrtletí 2004

2. Po přijetí právní úpravy regulující podmínky výkonu umělecké, kulturní, reklamní a sportovní činnosti dětmi připravit a provést školení určených zaměstnanců všech orgánů státní správy zajišťujících dohled nad dodržováním příslušné právní úpravy o problematice dětské práce.

Odpovídá: ministr práce a sociálních věcí

Termín: 1. čtvrtletí 2004

3. V rámci kontrolní činnosti dodržování právní úpravy regulující podmínky výkonu umělecké, kulturní, reklamní a sportovní činnosti dětí budou úřady práce spolupracovat s příslušnými orgány státního odborného dozoru, které v místě výkonu činnosti vykonávají

dozor v oblasti bezpečnosti práce, bezpečnosti technických zařízení a pracovních podmínek a v oblasti ochrany zdraví při práci.

Odpovídá: ministr práce a sociálních věcí

Termín: průběžně

4. Zajistit, aby v rámci výkonu státního dozoru v oblasti bezpečnosti práce a ochrany zdraví při práci příslušné orgány státního odborného dozoru byly povinny spolupracovat a společně zpracovávat plány inspekční činnosti a současně zpracovávat a vyhodnocovat údaje o výskytu dětské práce.

Odpovídá: ministr práce a sociálních věcí, ministryně zdravotnictví

Termín: 30.10.2004

5. Zařadit problematiku nejhorších forem dětské práce do dalšího vzdělávání pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí, škol, školských a zdravotnických zařízení a pracovníků orgánů činných v trestním řízení.

Odpovídá: 1. místopředseda vlády a ministr vnitra, ministr práce a sociálních věcí, ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, ministryně zdravotnictví, ministr spravedlnosti

Termín: průběžně

6. Zajistit, aby se sociální pracovníci ve spolupráci s orgány zaměstnanosti zaměřovali při své činnosti na pomoc dětem, které jsou ohroženy nejhoršími formami dětské práce.

Odpovídá: ministr práce a sociálních věcí

Termín: průběžně

7. Zahrnout do policejních statistik údaje o obětech komerčního sexuálního zneužívání dětí.

Odpovídá: 1. místopředseda vlády a ministr vnitra

Termín: průběžně

8. Vytvářet podmínky pro odhalování a vyšetřování trestné činnosti spojené se šířením dětské pornografie prostřednictvím masmédií.

Odpovídá: 1. místopředseda vlády a ministr vnitra

Termín: 31.12.2003

9. Podporovat dlouhodobou terapeutickou práci s dětskými oběťmi trestné činnosti a jejich rodinami.

Odpovídá: ministr práce a sociálních věcí, ministryně zdravotnictví

Termín: průběžně

10. Zabezpečovat ochranu obětí a svědků ve fázi vyšetřování před další viktimizací.

Odpovídá: 1. místopředseda vlády a ministr vnitra

Termín: trvale

11. Podporovat aktivity vyvíjené nestátními organizacemi a zaměřené na prevenci, krizovou intervenci a následnou péči o oběti - z prostředků určených na programy prevence kriminality na místní úrovni.

Odpovídá: 1. místopředseda vlády a ministr vnitra

Termín: průběžně

12. Ve spolupráci s orgány samosprávy a nestátními neziskovými organizacemi podporovat efektivní formy sociální práce s rizikovými dětmi a mládeží v nejvíce ohrožených lokalitách.

Odpovídá: ministr práce a sociálních věcí ve spolupráci s 1. místopředsedou vlády a ministrem vnitra

Termín: průběžně po celý rok 2003 (trvalý úkol)

13. V rámci národní a resortní grantové politiky podporovat výzkum příčin a společenských jevů, které vedou k existenci a přetrvávání nejhorších forem dětské práce a jejich důsledků.

Odpovídá: 1. místopředseda vlády a ministr vnitra, místopředseda vlády pro vědu, výzkum a lidské zdroje, ministr práce a sociálních věcí, ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, ministryně zdravotnictví

Termín: červen 2004

14. Při přípravě státní dotační politiky vůči nestátním neziskovým organizacím přihlížet k tématům souvisejícím s problematikou nejhorších forem dětské práce.

Odpovídá: místopředseda vlády pro vědu, výzkum a lidské zdroje

Termín: prosinec 2003

15. Rozvíjet spolupráci s nestátními neziskovými organizacemi, které se zabývají ochranou práv dětí a resocializací obětí nejhorších forem dětské práce, a při přípravě resortních programů pro poskytování dotací nestátním neziskovým organizacím zařadit problematiku pokrytou tímto Programem jako prioritu.

Odpovídá: ministr práce a sociálních věcí ve spolupráci s 1. místopředsedou vlády a ministrem vnitra, ministryně školství, mládeže a tělovýchovy a ministryně zdravotnictví

Termín: červen 2004

16. Zvyšovat celospolečenské povědomí o nejhorších formách dětské práce, informovanost veřejnosti o problematice obchodování s dětmi, dětské prostituce a pornografie způsobem přiměřeným její společenské závažnosti, včetně využití masmédií.

Odpovídá: 1. místopředseda vlády a ministr vnitra, ministr práce a sociálních věcí, ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, ministryně zdravotnictví

Termín: prosinec 2003